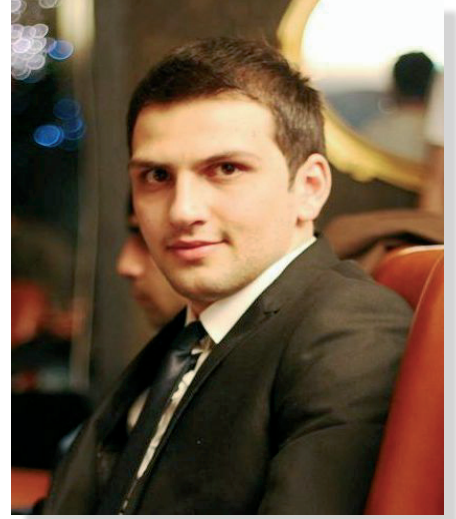

İntiqam Hacıyev

Bakı Dövlət Universitetinin magistranı

DİSTANT DİNDİRMƏ - DİNDİRMƏ İSTİNTAQ HƏRƏKƏTİNİN İNKİŞAF ETMİŞ MODELİ KİMİ

Distant dindirmə dindirmə istinaq hərəkatının inkişaf etmiş modelidir. Lakin distant dindirmənin özünün də spesifik xüsusiyyətləri vardır. Təqdirəlayiq hal hesab olunan elmi-texniki tərəqqi insan fəaliyyətinin bütün sahələrinə öz təsirini göstərir. Hüquq sahələri, eyni zamanda cinayət prosesi də bu təsirdən kənar qalmamışdır. Bəzi müəlliflər bu tərəqqini qəbul etmir, bəziləri isə əksinə tərəqqinin nəticələrini müvafiq qanunvericiliyə daxil edilməsinə səy göstərirlər.

Cinayətlərin istintaqı və məhkəmə baxışı zamanı müasir texnologiyanın imkanlarından istifadə bir çox qeyri-ənənəvi metodların yaranması və inkişafına zəmin yaratmışdır. Belə metodlar sırasında distant dindirməni də xüsusilə qeyd etmək olar. Belə ki, inkişaf edən texnologiya qlobal internet şəbəkəsinin yaranmasına səbəb olmuş və bu internet şəbəkəsi ilə görüntülü danışmaq imkanı yaranmışdır. İlk əvvəllərdə bu görüntünün və səsin keyfiyyətinin olduqca aşağı olması səbəbindən bu kimi istintaq hərəkatlarında istifadəsi mümkünsüz idi. Lakin zaman keçdikdə görüntü və səsin keyfiyyəti yüksəlmiş, kəsintisiz görüntülü əlaqə qurmaq mümkün olmuşdu. Bu da son nəticədə cinayət təqibi zamanı texnologiyanın bu yeniliyindən istifadəni mümkün hala gətirmişdir.

Bundan başqa distant dindirmənin yaranmasında dindirmə istintaq hərəkatının spesifik xüsusiyyətləri də az rol oynamamışdır. Belə ki, cinayət təqibi zamanı zərərçəkmiş şəxs və ya şahidə təsir və ya təzyiqlər edilməsi, onların həyat və sağlamlıqlarının təhlükə altında olması, və ya sağlamlıq imkanları baxımından şəxslərin gəlib ifadə verə bilməməsi kimi hallar mövcuddur. Belə olan halda həmin şəxslərin ibtidai və məhkəmə istintaqına getmədən ifadə vermələri yuxarıda sadalanan halların qarşısını ala bilər. Bunun isə həlli yolu ayrı-ayrı məkanlarda dindirməni həyata keçirməyi mümkün edən distant dindirmədir. Yəni, distant dindirmənin yaranmasına həm texnologiyanın inkişafı, həm də istintaqın spesifik xüsusiyyətləri təsir göstərmişdir.

Distant dindirmənin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, dindirməni həyata keçirən şəxs (müstəntiq və ya hakim) bir məkanda, dindirilən şəxs isə (zərərçəkmiş, şahid, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs) tamamilə başqa məkanda, bəzən isə hətta başqa dövlətdə olur və texnologiyanın imkanlarından istifadə olunaraq onlar arasında görüntülü əlaqə qurulur və dindirmə də məhz həmin görüntülü əlaqə vasitəsi ilə həyata keçirilir.

Təbii ki, distant dindirmə birdən-birə yaranmamış, uzun illər təkamül mərhələsindən keçmişdir. Belə ki, distant dindirmənin təcrübədə tətbiqinə beynəlxalq normalar əsasında başlanmışdır. Bildiyimiz kimi, uzun müddət cinayət-prosessual hüquq yalnız territorial fəaliyyət sahəsinə malik olmuşdur. Bu qaydanın təməlinə Roma Appelyasiya Məhkəməsinin 1969-cu il qərarı dayanırdı. Hansı ki, həmin qərara görə: "Məhkəmə, hətta həmin dövlət razılıq versə belə, başqa dövlətin ərazisində olan şəxsin dindirilməsini həyata keçirə bilməz. Əks halda, bu İtaliya və digər dövlətin suverenliyinin pozulması hesab olunacaqdır". Lakin zaman keçdikcə dövlətlərarası əlaqələr artmış və dövlətlər bir-biriləri ilə müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq etməyə başlamışlar. Cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığa ehtiyacın artması cinayət-prosessual hüquqda əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb oldu. Belə ki, "İşgəncə və digər qəddar qeyri-insani və ya insan ləyaqətini alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə" 1984-cü il Konvensiyasına aşağıdakı norma daxil edildi: "Hər bir dövlət sistemli şəkildə dindirmənin metodları və təcrübəsi haqqında qaydaları müəyyənləşdirməlidir." (4, s. 34). Yalnız bundan sonra bir çox dövlətlər distant dindirməni qanunvericilik qaydasında leqallaşdırmağa başladılar və bununla da, bir dövlətin cinayət-prosessual

hüquq normalarının digər dövlətin yurisdiksiyası daxilində də tətbiqi mümkün oldu. Belə hala 1997-ci ildə Cenevrə məhkəməsində S.Mixaylovun işinə baxılmasını misal göstərmək olar. Onun işində əsas şahidlərdən olan FTB-nin əməkdaşı R.Levinson Mayamidə İsveç qanunlarına uyğun olaraq dindirilmişdi.

Kriminalistik ədəbiyyatda əksər kriminalistlər distant dindirməni uğurlu bir yenilik kimi qiymətləndirənlər də bu zaman hansı ölkənin qanunlarının tətbiq olunmalı olmasında müəyyən problemlər mövcuddur. Məsələn, M.İ.Smirnovun fikrincə, müasir dövrdə mütəşəkkil cinayətkarlığın inkişaf etməsi onun hüdudlarının artıq bir dövləti deyil, bir neçə dövlətin yurisdiksiyasını əhatə etməsinə gətirib çıxarmışdır (12, s. 124). Belə bir halda istintaq hərəkətlərinin hər bir dövlətin ərazisində ayrı-ayrılıqda aparılması vaxta qənaət etməyə imkan vermir və distant dindirmənin keçirilməsi bunun qarşısını ala bilər. Bu halda belə bir sual ortaya çıxır: - Distant dindirmənin keçirilməsi zamanı hansı dövlətin qanunvericiliyi tətbiq olunmalıdır? - Ümumiyyətlə kriminalistik ədəbiyyatda belə hesab olunur ki, distant dindirmə zamanı hər iki dövlətin qanunvericiliyi tətbiq olunmalıdır. Əgər qanunvericiliklər arasında ziddiyyətlər yaranarsa, bu zaman dindirilən şəxsin olduğu dövlətin qanunvericiliyi əsas götürülməlidir. Ümumi kontekst bu şəkildə olsa da təcrübədə bu bəzən problemə çevrilir. Bu problemin həlli isə dövlətlərin qarşılıqlı əməkdaşlıqları ilə həll olunmalıdır. Distant dindirməyə Azərbaycan Respublikasının münasibətinə gəldikdə isə Azərbaycan Respublikasının CPM-də dindirməyə bir çox normalar həsr olunsada, bu istintaq hərəkətinin distant şəkildə həyata keçirilməsi imkanları nəzərdə tutulmamışdır. Halbuki dindirmənin distant şəkildə həyata keçirilməsi Latviya, Fransa, İtaliya, Rusiya Federasiyası, Ukrayna, Qazaxıstan və s. kimi dövlətlərin qanunvericiliklərində təsbit olunmuşdur. Göründüyü kimi distant dindirmə yalnız Avropa ölkələrində deyil, hətta keçmiş sovetlər məkanında da tətbiq olunur. Lakin bu kimi müsbət bir inkişaf hələ də Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyə daxil edilməmişdir. Halbuki qonşu ölkə olan Rusiya Federasiyası distant dindirməni 1999-cu ildən öz qanunvericiliyinə daxil etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının dindirmə istintaq hərəkətini distant şəkildə həyata keçirilməsini qanunvericiliyinə daxil etməməsi səbəbindən distant dindirmə ilə bağlı prosessual və taktiki problemləri xarici dövlətlərin qanunvericiliyi müstəvisində şərh etməli olacağıq. Prosessual baxımdan distant dindirməni öz qanunvericiliyinə daxil edən və ətraflı şəkildə tənzim edən dövlətlərdən biri Ukrayna Respublikasıdır. Belə ki, Ukraynanın 2012-ci il CPM-də bu Distant dindirmənin tənziminə xüsusilə geniş yer verilmişdir. Ukraynanın CPM-ə əsasən distant dindirmənin keçirilməsinin əsas məqsədi şahid və zərərçəkmiş şəxslərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsidir (5, s. 227). Ukraynada distant dindirmə cinayət təqibinin xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq 2 mərhələyə bölünmüşdür.

1. məhkəməyədək distant istintaq;
2. distant məhkəmə baxışı.

Ukraynada CPM-dəki bu yeniliyi proses iştirakçılarının istintaq hərəkəti keçirilən yerdə iştirakı olmadan onların dindirilməsinə imkan verən müasir texnologiyanın inkişafına və cinayət prosesində əmək, vaxt, insan və maliyyə resurslarının səmərəli, məqsədəuyğun istifadəsinə ehtiyacın olması ilə əsaslandırılmışdır.

Ukrayna CPM-də distant dindirmə məcburi xarakter daşımır və səlahiyyətli şəxsin qərarına əsasən həyata keçirilir. Lakin distant dindirmənin keçirilməsi üçün bir sıra hallardan birinin olması zəruridir: 1. Dindiriləcək şəxsin səhhəti və ya digər üzrlü səbəblərə görə dindirməyə gələ bilmədiyi halda; 2. Şəxsin təhlükəsizliyini təmin etmək zərurəti olduqda; 3. Azyaşlı və yetkinlik yaşına çatmayan şahidin və zərərçəkmiş şəxslərin dindirilməsi zamanı; 4. Məhkəməyədək və ya məhkəmə baxışı zamanı təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiqinə ehtiyac olduğu halda. Lakin qeyd etmək zəruridir ki, bu siyahı qəti deyildir və zəruri digər hallarda da distant dindirmənin həyata keçirilməsi mümkündür.

Bundan başqa Ukrayna CPM-i distant dindirmə zamanı istifadə olunacaq texniki avadanlığa da bir sıra tələblər qoymuşdur. Belə ki, distant dindirmə zamanı görüntü və səs lazımı keyfiyyətdə

olmalıdır (lazımi keyfiyyət dedikdə, elə vəziyyət başa düşülür ki, onun sayəsində dindirilən şəxsin kimliyi prosesdə iştirak edən bütün şəxslər tərəfindən müəyyənləşdirilə bilsin). Eləcə də, belə dindirmə zamanı çəkilən fotosəkillə şəxsin sonradan eyniləşdirilməsi mümkün olmalıdır. Səsin lazımi keyfiyyətdə olması isə o deməkdir ki, dindirilən şəxsin ifadəsi hamı tərəfindən eşidilə bilən və aydın olmalıdır.

Bu tələblərdən biri də informasiya təhlükəsizliyi təmin olunmasıdır. Ötürülən informasiya dəyişiklikdən, pozulmadan, təhrif olunmadan, bloka salınmadan, kənara sızmadan qorunmalıdır. Video konfranslar zamanı istifadə olunan texnologiyalar buna yol verməməlidir. Çünki dindirmə zamanı şəxsi, ailə, dövlət və hərbi sirrlər ola bilər ki, bu tələbə riayət edilmədikdə isə həmin sirrlərin yayılma təhlükəsi vardır (5, s. 229).

Ukrayna Cinayət Prosesual Məcəlləsində təsbit olunmuş daha bir tələb prosesdə iştirak edən şəxslərin sual vermək və ona cavab almaq, o cümlədən Məcəllədə nəzərdə tutulan prosesual hüquq və vəzifələrini yerinə yetirmək imkanının olmasıdır. Bu tələb əlaqənin interaktivliyini və onlayn rejimdə olduğunu nəzərdə tutur. Belə ki, video konfrans real zamanda baş tutmalıdır. Bu halda prosesin bütün iştirakçıları bir-birini görə və eşidə bilər. Belə əlaqə zamanı tərəflər bir-birinə nəinki sual verə bilməli, hətta baxılmaq üçün sənəd və digər əşyaları da təqdim etməlidirlər.

Ukraynanın 2012-ci il tarixli CPM-də distant dindirmə zamanı prosesi apan ibtidai istintaq orqanı və məhkəmənin üzərinə aşağıdakı vəzifələri qoymuşdur:

1. Dindirilən şəxsin öz prosesual hüquqları haqqında məlumatlandırılmasını təmin etmək;
2. dindirilən şəxsin şəxsiyyətini təsdiq edən sənədləri yoxlamaq;
3. dindirmə başa çatanaqədər dindirilən şəxsin yanında olmaq (5, s. 228).

Göründüyü kimi Ukrayna CPM-si distant dindirməni kifayət qədər ətraflı tənzim etmişdir. Lakin dindirmə istintaq hərəkətinin distant şəkildə həyata keçirilməsi zamanı dindirilən şəxslərin siyahısını şahid və zərərçəkmiş şəxslərlə məhdudlaşdırmışdır.

Distant dindirmənin tətbiqi qanunvericilik qaydasında öz əksini tapan digər bir dövlət isə Rusiya Federasiyasıdır. Belə ki, Rusiya Federasiyasının 1999-cu il CPM-nə məhdud da olsa distant dindirmə daxil edilmişdir. Rusiyada distant dindirmə kassasiya instansiyası məhkəməsinin iclaslarının video konfrans rejimində aparılması ilə başlamışdır. Qonşu ölkəmiz olan Rusiyada ilk distant dindirmələrdən biri Çelyabinsk əyalətində rayon məhkəməsində baş tutmuşdu. Bundan sonra həmin əyalət məhkəməsində mütəmadi olaraq həftədə iki dəfə video konfransdan istifadə olunurdu. Çelyabinsk məhkəməsinin uğurlu təcrübəsini nəzərə alaraq, Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsi məhkumun məhkəmə zalına gətirilmədən dindirilməsi təcrübəsinin genişləndirilməsinə dair tədbirlər görməyə başladı və bütün bu kimi məsələlər qanunvericilik qaydasında öz təsbitini tapdı (8, s. 66). Göründüyü kimi Rusiya Federasiyasında Ukraynadan fərqli olaraq şahid və zərər çəkmişlərdən başqa, məhkumun da distant dindirilməsi həyata keçirilməsi qanunvericilik qaydasında tənzimlənmişdir.

Rusiya qanunvericiliyinə müvafiq olaraq Rusiya Federasiyasında videokonfrans rejimindən kassasiya instansiyasında cinayət işlərinə baxarkən istifadə olunur. Video konfrans zamanı kassasiya məhkəməsinin tərkibi və prosesin digər iştirakçıları məhkəmə zalında, məhkum olunmuş şəxs isə dindirmənin aparılması üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi yerdə saxlanılır və onlar arasında əlaqə elektron rabitə vasitələri ilə təmin olunur. Belə əlaqənin qurulması üçün texniki cəhətdən təminat məqsədilə ən azı iki kommunikasiya terminalı və əlaqə kanalı lazım olur. Distant dindirmə ilə bağlı Rusiya Federasiyasının təcrübəsinin çatışmayan cəhəti isə Distant dindirmənin yalnız kassasiya instansiyası məhkəməsində tətbiq olunmasıdır (11, s. 39).

İtalya və Ukraynanın distant dindirmə ilə bağlı təcrübəsində müəyyən oxşarlıqlar mövcuddur. Belə ki, Ukraynada olduğu kimi İtaliyada da əsasən, şahid və zərərçəkmiş şəxslərin dindirilməsi zamanı onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün distant dindirmə tətbiq olunur. Belə ki, İtaliyanın keçmiş baş naziri Djulio Andeottinin işi ilə bağlı məhkəmə araşdırması zamanı bir sıra şahidlər video konfrans əlaqəsi vasitəsilə ifadə vermişdilər. Djulio Andeottinin müdafiəçiləri video konfransın Konstitusiyaya zidd olduğunu iddia edirdilər. Onlar öz iddialarını belə əsaslandırırıdılar ki, qiyabi

yolla ifadə alınan zaman canlı ünsiyyətdən fərqli olaraq, məhkəmə həmin şəxslərin davranışlarının incəliklərini nəzərə ala və dəyərləndirə bilmir. Lakin müdafiəçilərin bu etirazı məhkəmə tərəfindən qəbul olunmamışdı. Təhlükəsizlik tədbirlərinin gücləndirilməsi məqsədi ilə bir neçə ildir ki, İtaliyada distant dindirmə zamanı yeni bir taktiki üsuldən istifadə olunur. Bu taktiki üsula görə barəsində təhlükəsizlik tədbirləri görülən şahidlərin distant dindirilməsi zamanı yalnız hakim onların üzünü görə bilir. Prosesin bütün qalan iştirakçıları sadəcə onu arxa tərəfdən qurşaqdan aşağı hissəsini görə bilirlər. Hətta dindirilən şəxsin müdafiəsini gücləndirmək məqsədilə xüsusi işıqlandırma da nəzərdə tutulur (10, s. 74).

Distant dindirməni inkişaf etdirən İtaliya hal-hazırda videokonfrans sistemi xeyli genişləndirilmişdir. Hətta bu məqsədlə bir sıra məntəqələrdə, məxfi ərazilərdə, o cümlədən cinayətkar birliklərin üzvlərinin saxlandığı Asinara və Pyanosa adalarındakı həbsxanalarda analoji telekommunikasiya terminalları qurulmuşdur.

ABŞ-da isə yalnız dindirmə istintaq hərəkətinin deyil, hətta ümumiyyətlə ədalət mühakiməsinin distant şəkildə həyata keçirilməsinin mümkünlüyü araşdırma predmetinə çevrilmişdir. Belə ki, "distant ədalət mühakiməsi" adlı yeni konsepsiyanın qəbul edilməsi fikri irəli sürülmüşdür. Distant ədalət mühakiməsinə misal olaraq, İtaliyada Amerika məhkəmə və hüquq mühafizə orqanlarının iştirakı ilə cinayət işinin baxılmasını göstərmək olar. Belə ki, İtaliya və Amerika məhkəmələri Floridada vergi məmurunu öldürən İtaliya vətəndaşı barəsində cinayət işinin baxılmasında əməkdaşlıq etmişdilər. ABŞ-da törətdiyi bu cinayət əməlinə görə ölüm cəzası nəzərdə tutulduğu üçün İtaliya şəxsi ABŞ-a verməkdən imtina etmişdi və öz qanunvericiliyinə uyğun olaraq cinayət işi başlamışdı. Öldürülən şəxsin həyat yoldaşı cinayət işi üzrə əsas şahidlərdən biri olmasına baxmayaraq, xəstəlik üzündən onun İtaliyaya gəlməsi mümkün deyildi. Buna əsaslanaraq, distant dindirmə keçirilmişdi və qadın Mayami federal məhkəməsində video konfrans vasitəsilə öz ifadəsini vermişdi.

Dindirmə istintaq hərəkətinin Distant şəkildə həyata keçirilməsi yeni bir sahə olduğundan mövcud prosesual problemlərlə yanaşı taktiki problemlər də mövcuddur. Bu da başadüşülən bir haldır. Çünki distant dindirmə cinayət təqibi üçün yeni bir sahədir və tətbiq olunduqca boşluqlar ortaya çıxacaq və həmin boşluqların aradan qaldırılması mümkün olacaqdır.

Distant dindirmənin taktiki tətbiqi ilə həyata keçirilən prosesdə adi prosesdə iştirak edən şəxslərlə yanaşı, video əlaqənin keyfiyyətini təmin edən mütəxəssislərin də iştirakı zəruridir (7, s. 96). Bu mütəxəssislər video əlaqənin keyfiyyətinə cavabdeh olmaqla işin nəticəsində marağı olmayan şəxslər olmalıdırlar. Buna görə də Distant dindirmə zamanı dindirilən şəxsə verilən ilk sual da məhz bu keyfiyyətlə bağlı olur: Belə ki, Distant dindirməyə başlamamışdan öncə dindirilən şəxsdən səsin və görüntünün keyfiyyətinə etirazının olub-olmaması soruşulmalıdır. Bu etiraz hətta dindirməni həyata keçirən şəxs tərəfindən də verilə bilər. Yalnız etiraz olmadıqdan sonra dindirmə prosesi aparılmalıdır. Etiraz olduqda isə səsin və video görüntünün keyfiyyətinin yaxşılaşdırılana kimi dindirmə təxirə salınmalıdır.

Hər hansı istintaq hərəkəti keçirilərkən protokolun tərtibi qanunvericiliyin tələbidir. Distant dindirmə də həyata keçirilərkən protokolun tərtibi zəruridir. Bu zaman protokolun tərtibinin spesifik xüsusiyyətləri vardır. Belə ki, protokol dindirilən şəxsin olduğu dövətdə çap olunmalı, dindirilən şəxs onu imzalamalı və imzalı protokol skan edilərək dindirən şəxsə göndərilməlidir. Dindirilən şəxsin imzasının həqiqiliyinə gəldikdə isə, bu o zaman məqbul hesab olunur ki, ifadə verənin şəxsiyyətinin müəyyən edilməsinə cavabdeh olan dövlətin səlahiyyətli orqanı həmin imzanı təsdiq etmiş olsun (9, s. 57).

Distant dindirmə ilə bağlı problemlərdən biri də bu yolla əldə olunmuş məlumatların sübut qismində tanınması məsələsidir. Distant dindirmənin əleyhdarları hesab edirlər ki, distant dindirmə zamanı cinayət təqibinin bilavasitəlik prinsipi pozulduğu üçün bu zaman əldə olunan məlumatlar sübut qismində istifadə edilə bilməz. Lakin fikrimizcə, distant dindirmənin əleyhdarlarının bu mövqeyi qəbul edilməzdir və birtərəfli yanaşmadır (6, s. 27).

Ümumiyyətlə, cinayət işi üzrə istənilən məlumat sübutların mümkünlük, mötəbərlik, qanunilik

və aidlik tələblərinə cavab verirsə, sübut kimi qəbul oluna bilər. Burada bilavasitəlik prinsipinin pozulmasına yol verilmir. Çünki distant dindirmə zamanı dindirilən şəxs həm dindirən şəxs, həm də prosesin digər iştirakçıları üçün əlyətəndir və o, iş üzrə əhəmiyyətli olan bütün hallarla bağlı dindirilə bilər.

Video konfransın gedişatının qeyd edilməsi məcburidir. Belə qeydiyyat texniki cihazların köməyiylə həyata keçirilir və cinayət işi materiallarına əlavə olunur. Həmin video və audio yazılar sonradan dindirilən şəxsin kimliyi barədə şübhə yarandığı hallarda eyniləşdirmə məqsədilə istifadə oluna bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi. Bakı, Digesta, 2016.
2. Cavadov A.İ. Dindirmə kriminalistik informasiyanın mənbəyi kimi // Elm və Təhsil, 2005, №16, s. 74-82.
3. "Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında" Avropa Konvensiyası, Strasburq, 1959, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800656cf>.
4. "İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan davranış və cəza növlərinə qarşı" Konvensiya, 1984, http://www.justice.gov.az/view_hr.php?id=4.
5. Ukrayna Cinayət Prosesual Məcəlləsi, 2012-ci il. <http://kodeksy.com.ua/ka/upku-2012.htm>.
6. Будников В.Л. Видеопозаказания в уголовном процессе России // Мировой судья. 2010. N 9. С. 15
7. Волеводз А.Г. Правовые основы взаимной правовой помощи по уголовным делам с использованием видеоконференц-связи // Самара, 2003. Вып. 1. С. 70 - 96; URL: <http://www.mgimo.ru/files/114971/114971.pdf> (дата обращения: 10.10.2013).
8. Шиплюк В.А. Использование видеоконференц-связи при осуществлении правовой помощи по уголовным делам // КриминалистЪ. 2012. N 1. С. 56.
9. Рыжаков А.П. Допрос свидетеля (потерпевшего) с помощью систем видеоконференц-связи: науч.-практ. коммент. к Федер. закону от 20 марта 2011 г. N 39-ФЗ. URL: <http://rud.exdat.com/docs/index-624257.html?page=12#482298> (дата обращения: 13.10.2013).
10. Корхонен Ю., Веняляйнен М. Видеоконференц-связь в международной правовой помощи по уголовным делам. URL: <http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Kvoikeusaru> (дата обращения: 30.11.2010).
11. Желтухин Е. Видеоконференц-связь: требование времени или повод для злоупотреблений? // Судебно-юридическая газета. 2012. 20 авг.; URL: <http://sud.ua/newspaper/2012/08/20/41817-videokonferentssvyaz> (дата обращения: 10.10.2013).
12. Смирнов М.И. Дистанционное проведение допроса: перспективы развития, Одесса: Юрид. литература, 2001. – С. 181-189.